

Úplný překlad *Bible* do národního jazyka je tradičně považován za prubířský kámen vyspělosti daného jazyka. České prostředí z tohoto pohledu nabízí velmi bohatou historii. Nejstarší pokusy o překlad sahají až do doby cyrilometodějské a nejstarší úplný překlad pak do doby Karla IV. Není divu, české země v té době zaujímaly výjimečné postavení v rámci celé Evropy. Praha se stala sídelním městem hlavy celé Svaté říše římské a osvěcený Karel IV. silně dbal jak na udržování domácí přemyslovské tradice, tak i na povznesení českého národa a jeho vzdělanosti. Nově vzniklá univerzita pak dodala těmto snahám i patřičné odborné zázemí, podpora církve a řádových komunit pak i vzdělané písaře a teology. První úplný překlad byl nepochybně plodem tohoto kvasu a velmi dobře si poradil i s obtížemi, které na překladatele nutně kladly nástrahy takového teologicky i jazykově náročného díla. Doba panování Karla IV.¹ byla nepochybně výraznou vzpruhou pro domácí jazykový rozvoj, který spolu s rostoucím národnostním uvědoměním (podpořeným politickými událostmi) vedl k výraznému rozvoji celé společnosti. Druhá půle 14. století ovšem patřila také k obdobím značně turbulentním. Mnoho dosavadních jistot se otřásalo v základech a tento trend se nevyhnul ani samotným kořenům tehdejšího uspořádání, církvi. Zrodil se papežské schizma nutně vyvolávalo obavy a nejistotu, neslo s sebou ovšem i oživení zájmu o teologické otázky, v nichž tehdejší učenci hledali odpovědi na těžkou situaci své doby. Prvotní překlad *Bible* proto brzy přestával stačit jak na poli jazykovém, tak teologickém a objevovaly se tendence k jeho úpravě. Prvé snahy o změnu prvního biblického překladu jsou patrné už v mladší revizi tohoto překladu, zásadnější pak byly završeny novým překladem, pocházejícím z počátku 15. století.

Tento nový překlad k sobě bohužel přitahoval mnohem menší badatelskou pozornost než překlad první. K tomu bezpochyby přispěla i jeho menší uchopitelnost – k druhému překladu se počítá velké množství rukopisů, obsahujících ovšem ne zcela jednotný text. K menšímu zájmu badatelů pak přispěla i ta skutečnost, že tento překlad byl velmi brzy (snad právě i vzhledem k množství nestejných znění) revidován, a to textem tzv. překladu třetího, jehož znění bylo naopak napříč jednotlivými rukopisy poměrně jednotné.² Vzhledem k těmto okolnostem se menší pozornosti dostalo i jazykové stránce druhého překladu. Výrazněji se k ní vyslovil pouze Vladimír Kyas,³ přičemž i jeho souhrn ovšem obsahoval pouze velmi obecnou charakteristiku. V tomto článku bychom se proto chtěli zastavit alespoň u jedné z Kyasových tezí, týkající se užívání minulých časů v druhé biblické redakci, a Kyasovo povšechné hodnocení prozkoumat ve větší hloubce.

¹ O době Karla IV. více např. KAVKA, František: *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha: Mladá fronta, 1998. 361 s.

² Málo prozkoumaná ovšem zatím zůstává mladší úprava této redakce, obsažená v několika rukopisech tohoto překladu. Jen velmi obecně o ní hovoří ve své přehledové práci V. Kyas, srov. KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha: Vyšehrad 1997, s. 110-111.

³ Tamtéž, s. 68-72.

Hana KREISINGEROVÁ

Ústav pro jazyk český
Akademie věd České republiky, v. v. i, Praha

Jazyková specifika druhé staročeské biblické redakce (se zaměřením na temporální systém)

The second redaction of the Old Czech translation of the Bible and its linguistic specifics (with a focus on the temporal system)

The paper is concerned with the use of simple past tenses in the second redaction of the Old Czech translation of the Bible. Based on examination of the Clementine New Testament (1426, Prague: National Library, shelf mark XVII E 13), this study seeks to verify the thesis of the Czech biblist Vladimír Kyas (1917-1990) concerning the translation of the Latin perfect and imperfect tense in this rendering of the Bible.

Key words: Old Czech; Bible translation; past tenses

Number of characters / words: 21 539 / 3 156

Number of figures: 6

Secondary language(s): Old Czech; Latin

Článek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i., RVO: 68378092. Práce používá také data z *Vokabuláře webového*, které poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>), podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2018101).

1. Dosavadní shrnutí poznatků o minulých časech ve druhé biblické redakci

Jak již bylo zmíněno, obecný přehled jazykových specifik druhého staročeského biblického překladu poskytl ve své monografii o české *Bibli* Vladimír Kyas. Minulým časům se zde ovšem věnoval jen velmi zběžně. Ve svém shrnutí pouze konstatuje, že »autor II. redakce české *Bible* užíval i nadále aoristů při překladu latinských perfekt a zvláště českých imperfekt při překladu imperfekt latinských«. ⁴ O jak silnou tendenci by se v obou případech mělo jednat, však už blíže nezmiňuje. Staročeská soustava minulých časů přitom do doby vzniku druhého překladu prodělala poměrně značný vývoj. Podrobněji se tomuto vývoji věnoval ve svém průzkumu již na konci 19. století Václav Ertl, jehož závěry, vycházející ze studia cambridžského rukopisu *Dalímiľovy kroniky* a jednotlivých rukopisů *Alexandreidy*, shrnul ve své mluvnici Jan Gebauer: ⁵ ve studovaných rukopisech pocházejících převážně z první poloviny 14. století byl již zaznamenán (byť v nestejně míře) značný ústup původních jednoduchých časů na úkor složeného préterita. Je tedy patrné, že ústup jednoduchých minulých časů započal již dlouho před vznikem druhého biblického překladu. Gebauer jej hodnotí jako proces dlouhodobý, při kterém byla konečná volba jednoduchého či složeného préterita částečně ovlivněna i preferencemi autora, a konstatuje, že složené préteritum se objevovalo častěji v 1. a 2. osobě a že u některých sloves se tvary jednoduchých minulých časů držely déle. ⁶

Ke Gebauerovu základnímu shrnutí se v průběhu času přidávaly i hlasy volající po důslednějším zvážení těchto posunů také z hlediska funkčního využití jednotlivých forem. ⁷ Vhodné srovnání se nabízelo např. s prostředím staroslověnským. ⁸ Za výrazný počín v této oblasti můžeme označit studii Naděždy Kvítkové, která na obdobném materiálu, s jakým pracoval Jan Gebauer (tj. na *Dalímiľově kronice*, v tomto případě ovšem na jejím vídeňském rukopise), zmapovala funkční využití složeného préterita v této památce. Z jejích závěrů vyplývá, že užití složeného préterita v návaznosti na starý systémový význam perfekta ⁹ označovalo minulost, která »má blízký vztah ke komunikačnímu aktu«, ¹⁰ a užívalo se ho tedy primárně v přímé řeči postav, případně k vyjádření autorova osobního stanoviska k vyprávěnému ději.

Ve světle těchto údajů se Kyasem předpokládané důslednější zachovávání aoristu a imperfekta na počátku 15. století jeví jako jistý anachronismus. Z Kyasových slov také nevyplývá, v jaké míře se v textu projevuje vedle jednoduchých préterit i préteritum složené. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli zaměřit náš průzkum právě na ověření tohoto Kyasova předpokladu. Zajímalo nás především, zda se skutečně objevuje ve větší míře náhrada latinské perfekta – stč. aorist, latinské imperfektum – stč. imperfektum a zda se i v tomto tak specifickém díle, silně ovlivňovaném jak svou předlohou, tak svým teologickým obsahem, případně neprojevuje i výše zmíněné funkční rozlišení.

K podrobnějšímu studiu jsme zvolili rukopis druhoredakčního textu *Klementinského Nového zákona*. ¹¹ Tento rukopis byl zvolen především z toho důvodu, že se jedná o jediný úplný druhoredakční text dostupný v elektronické podobě. ¹² Nejedná se sice o nejtýpčtějšího zástupce druhé biblické redakce, jeho text však považujeme za dostatečně centrální, aby mohl být použit. ¹³ Zajímavostí tohoto textu je i to, že v úseku *Mt – 2 Th* obsahuje starší verzi druhoredakčního textu, zbytek *Epištoľ* naopak můžeme zařadit k mladší verzi. Kniha *Zjevení* pak byla k rukopisu dodatečně dodána (jedná se o text psaný jiným písařem a obsahující znění prvního biblického překladu), v našem průzkumu proto nebyla využita. Pro potřeby průzkumu bylo využito programu ParaConc, který umožňuje práci s paralelními korpusy (v našem případě staročeským a latinským).

⁴ KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví* (◀ pozn. 2), s. 68.

⁵ Viz GEBAUER, Jan: *Historická mluvnice jazyka českého*, III: *Tvarosloví*, II: *Časování*, Praha: Nakladatelství ČSAV, 1958, s. 62.

⁶ Tamtéž, s. 63: »Úzus zužuje vládu praeterit jednoduchých tím, že je omezuje víc a více na slovesa jenom některá a na osoby třetí.«

⁷ Např. DOSTÁL, Antonín: *Historická mluvnice česká*, II: *Tvarosloví*, II: *Časování*, Praha: SPN, 1967, s. 55.

⁸ V této souvislosti se českému systému věnoval ve své mluvnici právě Antonín Dostál, viz pozn. výše.

⁹ K jeho významu doporučuje Naděžda Kvítková ke studiu zejména studii KOPEČNÝ, František: *Považba českého préterita*, in: *Naše řeč* 34 (1950), s. 85-89.

¹⁰ Viz KVÍTKOVÁ, Naděžda: *K užívání préterit ve staré češtině*, in: *Listy filologické* 114 (1991), s. 237-242, zde s. 241.

¹¹ Praha: Národní knihovna ČR, sign. XVII E 13 (*Klementinský Nový zákon*, rkp., 1426).

¹² Přepis pořizen v rámci Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze.

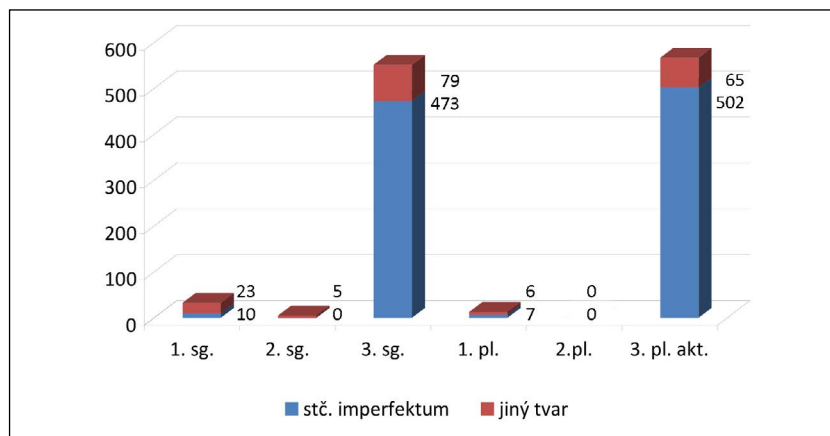
¹³ K této památce více viz SOBALÍKOVÁ, Hana: *Klementinský Nový zákon, památka na pomezí druhé biblické redakce*, in: *Bohemica Olomucensia* 3 (2011), č. 2 (*Philologica Juvenilia*), s. 14-18.

2. Překlad latinských imperfekt v *Klementinském Novém zákoně*

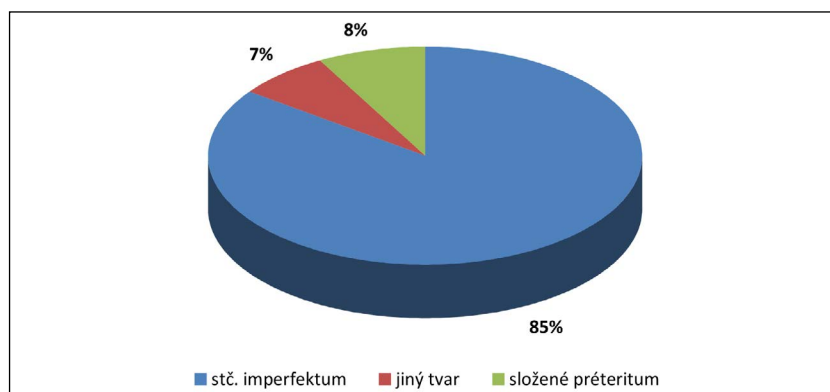
Pro potřeby průzkumu latinských imperfekt a jejich překladu do češtiny jsme se rozhodli sledovat úplný soubor jejich výskytů v *Klementinském Novém zákoně* v knihách *Mt – Ju*, a to odděleně pro jednotlivé osoby. Zajímalo nás, v kolika případech je latinské imperfektum přeloženo imperfektem českým a kdy je naopak převedeno jiným způsobem.

Zjištěné výsledky shrnují Grafy č. 1 a 2, zachycující způsoby překladu latinských imperfekt do češtiny. Je patrné, že v rámci druhého úplného biblického překladu bylo skutečně užíváno pro latinská imperfekta primárně imperfekt českých.

Graf č. 1:
Překlad latinského
imperfekta v *Klemen-
tinském Novém zákoně*

Graf č. 2:
Překlad latinského
imperfekta v *Klemen-
tinském Novém zákoně*
(celkové počty v %)

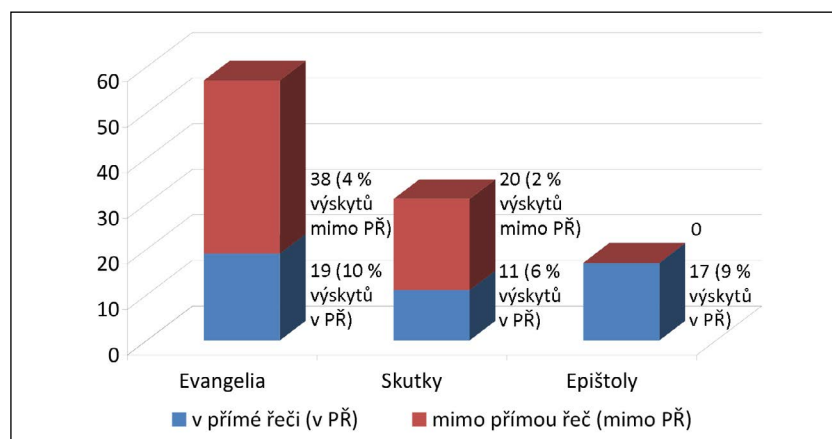
Pomocí stč. imperfekta bylo přeloženo celkově 85 % všech latinských imperfekt, přičemž jednotlivé sledované biblické knihy se co do procentuálního rozvržení výrazněji nelišily. Ve zbývajících případech bylo v nadpoloviční většině případů k překladu použito složeného préterita (složené préteritum tvořilo zhruba 60 % výskytů nepřekládajících pomocí stč. imperfekta), objevují se však i překlady pomocí aoristu (zhruba 20 % výskytů), v menším množství pak i překlady pomocí přechodníku, přítomného tvaru či futura.¹⁴

Nejvýraznější nárůst složených préterit na pozici latinského imperfekta byl zaznamenán – ve shodě s Gebauerovým pozorováním – v případě 1. a 2. osoby.¹⁵ Jan Gebauer vysvětloval převahu imperfekt ve 3. osobě větší frekvencí této osoby v úzu,¹⁶ nabízí se však i možnost, že nižší počet výskytů imperfekta na úkor složeného préterita v 1. a 2. osobě mohl být dán právě i (vzhledem k použité osobě pravděpodobněmu) začlenění těchto případů do přímé řeči. To by naznačovalo, že i v překladovém textu mohl být autor českého znění ovlivněn funkčním významem jednotlivých časů, a pro překlad přímé řeči proto užíval přednostně složeného préterita. Podrobnější průzkum všech případů užití složeného préterita na místě latinského imperfekta tuto hypotézu částečně potvrdil (viz Graf č. 3, zachycující počty složených préterit stojících na pozici latinského imperfekta v přímé řeči a mimo ni).

¹⁴ Za těmito případy by ovšem mohla stát i pouhá nepozornost překladatelova (latinské imperfektum je svou formou latinskému futuru velmi blízké).

¹⁵ Celkový počet výskytů 1. či 2. osoby ve sledovaném textu byl ovšem (vzhledem k charakteru zkoumaného textu) velmi nízký, netvořil ani 4 % všech případů.

¹⁶ GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého, III: Časování*, II: Časování (↵ pozn. 5), s. 63: »Praeterita jednoduchá drží se déle v těch případech, které se častěji vyskytují a tím v usu více jsou zakořeněny, než jiné: tedy častěji v osobách třetích než v prvních a druhých.«

Graf č. 3:
Výskyt staročeského složeného préterita na místě latinského imperfekta v *Klementinském Novém zákoně*

Všeobecně není počet latinských imperfekt vyskytujících se ve zkoumaném textu v přímé řeči příliš vysoký. Z jejich celkového počtu¹⁷ tvoří tyto případy pouhých 16 %. Z tohoto pohledu se nalezených 47 míst objevujících se v přímé řeči nejeví jako zcela zanedbatelné číslo (jedná se zhruba o 25 % všech výskytů latinského imperfekta v této pozici). Naproti tomu mimo přímou řeč je obdobná náhrada při přihlídnutí k celkovému počtu případů poměrně řídká (dosahuje zhruba jen 6 %). Zdá se tedy, že výskyt složeného préterita na pozici latinského imperfekta je skutečně pevněji svázan s jeho postavením v přímé řeči, což by odpovídalo jeho předpokládanému funkčnímu vymezení. Zdaleka se však ještě nedá hovořit o úplném vytlačení stč. imperfekta z této pozice.¹⁸ Skladba sloves nahrazujících latinské imperfektum složeným préteritem zároveň napovídá, že některá slovesa byla k přechodu k složenému préteritu náchylnější než jiná, a to jak v přímé řeči, tak i mimo ni. V našem případě se mezi opakujícími se slovesy objevují zejména slovesa mluvního projevu, pohybu a smyslového vnímání (mezi nejfrekventovanější slovesa konkrétně patří slovesa *dicere, nescire, ire, oportere a habere*).¹⁹

3. Překlad latinských perfekt v *Klementinském Novém zákoně*

Vladimír Kyas považuje překlad latinských perfekt prostřednictvím stč. aoristů pro druhou biblickou redakci za primární, byť v jejích případech už formuluje svá tvrzení opatrněji (viz výše). Při dokumentování skutečného stavu ve sledovaném rukopise druhé redakce jsme tentokrát, vzhledem k značnému rozsahu těchto forem, nepracovali s úplným souborem latinských perfekt, ale omezili jsme svůj výběr pouze na slovesa zakončená pro jednotlivé osoby na *-vi, -vistis, -vit, -vimus, -vistis, -verunt*. Také v tomto případě jsme sledovali jednotlivé osoby zvlášť.²⁰

Získaná data (viz Grafy č. 4 a 5, zachycující způsob překladu latinského perfekta) nastiňují výrazně odlišnou situaci, než s jakou jsme se setkali v případě převodu latinských imperfekt.

Třebaže (zvláště v 3. os. sg.)²¹ si aorist při překladu latinských perfekt udržuje jistou dominanci, jeho postavení je mnohem méně pevné než v případě stč. imperfekt. V souhrnu je aoristu k překladu latinského perfekta užito pouze v 25 % případů.²² Liší se ovšem i skladba dalších překladových ekvivalentů. Zatímco v případě latinských imperfekt se složené perfectum

¹⁷ Celkově bylo nalezeno ve sledovaném materiálu 1 170 latinských imperfekt (toto číslo je ovšem nižší než celkový počet imperfekt v latinské *Vulgátě*, odečteny jsou případy, kdy byl v českém znění text latinské předlohy vynechán).

¹⁸ Srov. např. *Mt 14,4*: »Neb řekl jest Jan« (*dicebat*); *Mt 18,25*: »kázal ho pán jeho prodati i ženu jeho i děti jeho i vsecky věci, kteréž jest měl« (*habebat*); *Mt 25,26*: »pán jeho vece jemu: Sluho zlý a léný, věděls, že žnu« (*sciebas*).

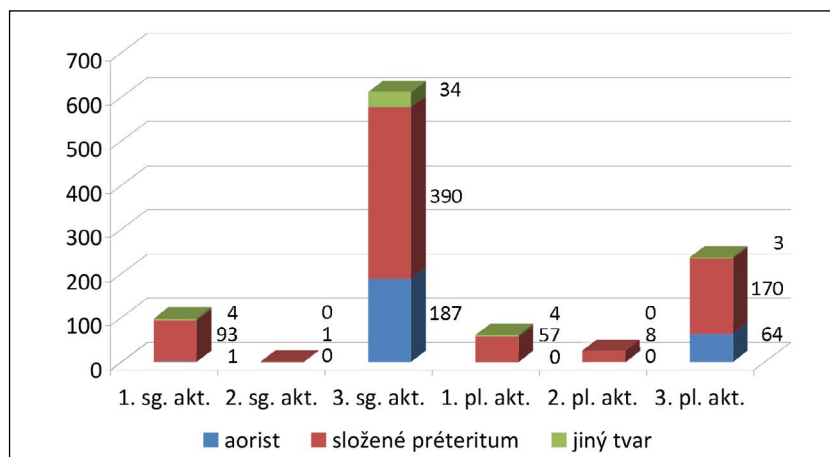
¹⁹ Z celkového počtu výskytů dosahují případy přeložené pomocí složeného préterita zhruba 30 %, pouze u slovesa *oportere* se tento poměr zvyšuje výrazněji.

²⁰ Pro potřeby průzkumu jsme se rozhodli za aoristy považovat všechny formy odpovídající aoristu stojící na pozici latinského perfekta. Získaná data je tak třeba považovat za jistou maximalistickou verzi a skutečný počet aoristů bude patrně o něco menší (především na úkor přítomných tvarů, ve sledovaném rukopisu neodlišitelných od aoristů kvůli absenci diakritiky).

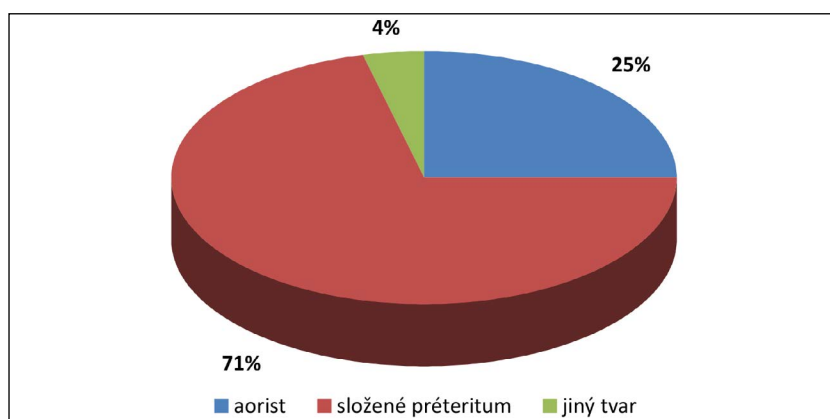
²¹ Jak bylo již řečeno, pro potřeby průzkumu byly za aoristy považovány všechny případy, které svou grafickou formou mohly aoristu odpovídat. Je však velmi pravděpodobné, že za vyšším počtem výskytů ve 3. os. sg. tak může stát i skutečnost, že ve zkoumaném rukopisu neoznačujícím diakritiku mohla být část formálních aoristů vnímána autorem jako 3 os. sg. přítomna, a proto nepodlehla transformaci v l-ový tvar.

²² Jak již bylo řečeno, skutečný počet překladatelem zamýšlených aoristů bude patrně ještě nižší.

Graf č. 4:
Překlad latinského
perfekta v *Klementin-
ském Novém zákoně*

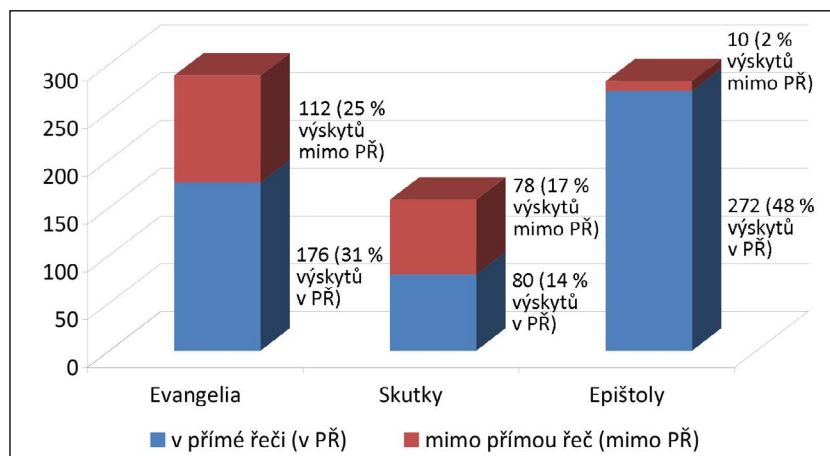

Graf č. 5:
Překlad latinského
perfekta v *Klementin-
ském Novém zákoně*
(celkové počty v %)

objevovalo mezi překladovými ekvivalenty téměř ve srovnatelném počtu případů jako ostatní neimperfektní formy, v případě latinského perfekta je příklon ke složenému préteritu zcela dominantní (je ho užito ve více než 70 % všech případů nepřekládajících latinské perfectum prostřednictvím aoristu). Oproti předchozímu průzkumu imperfekt jsme dále zaznamenali také jistý rozdíl v distribuci aoristu / složeného préterita mezi jednotlivými biblickými knihami. Zatímco v knihách čtveroevangelia je aoristu užito na místě latinského perfekta zhruba ve 45 %, ve *Skutcích* a *Epištolách* se toto procento výrazně snižuje a pohybuje se kolem 10 %. Tento rozdíl mohl zapříčinit odlišný přístup překladatelův, či větší ustálenost čtveroevangelních textů, pravděpodobněji se však jedná o důsledek rozdílného charakteru jednotlivých knih – *Skutky apoštolů* obsahují velký počet rozsáhlejších přímých řečí a některé části kapitol jsou psány v 1. osobě množného čísla, *Epištoly* se zas vyznačují velmi živým, až mluvenou řeč připomínajícím epistolárním stylem. Vyšší počet forem složeného préterita v těchto knihách naznačuje, že i v případě překladu latinských préterit se složeného préterita užívalo především v přímé řeči. Tomu by nasvědčovalo i opakovaně vysoké zastoupení složených préterit v 1. a 2. osobě. Provedené srovnání, sledující výskyt složeného préterita na pozici latinského perfekta s ohledem na jeho přítomnost v přímé řeči (viz Graf č. 6), pak tuto tezi potvrzuje.

Graf č. 6:
Výskyt staročeského
složeného préterita
na místě latinského
perfekta v *Klementin-
ském Novém zákoně*

Z uvedených dat je patrné, že překladatel užíval složených préterit k překladu latinských perfekt jak v přímé řeči, tak i mimo ni. Pokud ovšem přihlídneme k celkovému počtu výskytů latinských perfekt v přímé řeči a mimo ni (viz procentuální údaje), převaha složeného préterita v přímé řeči se ukáže zcela nespornou. Složené préteritum pokrývá téměř všechny doložené výskyty latinského perfekta v přímé řeči (v přímé řeči bylo latinské perfektum přeloženo prostřednictvím složeného préterita v 93 %, mimo přímou řeč tvoří jeho podíl 44 %). Pozice složeného perfekta v přímé řeči je tedy v tomto případě zcela dominantní a odpovídá jeho předpokládanému funkčnímu významu. Vyšší počty výskytů této formy i mimo přímou řeč ovšem naznačují, že složené perfektum se už významově částečně posouvá k pouhému vyjádření minulosti. Naproti tomu aorist jako překladový ekvivalent latinského perfekta se ve druhé redakci staročeského překladu Bible uplatňuje v menší míře, a to primárně v řeči vypravěče (což odpovídá jeho prvotnímu funkčnímu významu narativního času pro sled událostí).²³ I z této pozice je ovšem již částečně vytlačován právě složeným perfektem, třebaže některá slovesa odolávala tomuto trendu výrazněji.²⁴

3. Shrnutí

Kyasovy teze týkající se soustavy minulých časů v druhém biblickém překladu platí ve sledovaném *Klementinském Novém zákoně* jen částečně. V rámci sledovaného druhoredakčního rukopisu jsme již svědky postupného ústupu jednoduchých minulých časů, třebaže je pravda, že vzhledem k autoritě předlohy jsou tyto tendence oproti nebiblické literatuře zpožděny. Za velmi silnou je třeba označit především tendenci překládat latinské imperfektum imperfektem staročeským. Staročeské imperfektum, především pro 3. os. sg./pl., je tak možné označit za výrazný prvek dobového biblického stylu. Překlad latinských perfekt stč. aoristem se naopak ukázal již jako méně ustálený a výrazněji podléhající změně, a to zejména ve prospěch složeného préterita. To jak v případě imperfekt, tak aoristů se přednostně objevovalo v přímé řeči, tedy v pozici odpovídající jeho předpokládanému funkčnímu významu. Vyšší počty výskytů této formy i mimo přímou řeč ovšem naznačily, že složené perfektum se už významově částečně posouvá k pouhému vyjádření minulosti.

4. Průhled do minulosti

Každý ze staročeských biblických překladů přinesl něco nového. Dalo by se proto předpokládat, že v rámci jednotlivých překladů budeme svědky postupného zanikání jednoduchých minulých časů a jejich přechodu ve složené préteritum. První průzkumy však tomuto trendu zcela neodpovídají. Pro nastínění situace jsme porovnali výskyt složeného préterita pro 3. os. sg. ve čtveroevangeliu *Klementinského Nového zákona* a *Bible olomoucké*, reprezentující prvotní překlad v jeho mladší podobě. Z tohoto porovnání vyplynulo, že 93 % složených préterit vyskytujících se v *Klementinském Novém zákoně* obsahovala již srovnávaná prvoredakční *Bible olomoucká*, což poukazuje na výraznější ústup jednoduchých minulých časů již v prvním úplném biblickém překladu. Zhruba v 5 % případů se však *Klementinský Nový zákon* vrátil k jednoduchému minulému času²⁵ (třebaže se zdá, že už částečně tápal co do jejich skutečného významu).²⁶ Jedná se o první drobnou sondu a nelze z ní vyvozovat širší závěry, koresponduje však s prokazatelnou snahou druhého úplného biblického překladu přeložit text co možná nejvěrněji latinské předloze. Podobně jako v lexikální rovině, i zde je tak prvořadá snaha vytvořit jazykově srozumitelné dílo částečně problematizována mimojazykovými souvislostmi biblického překladu – a naznačuje tak, že při studiu biblických textů je třeba pamatovat na to, že tento typ textů bude vždy zrcadlit jazykový vývoj svou specifickou optikou.

²³ Srov. např. *Lk* 23,11: »I pohrda jím Eroses« (*sprevit*); *Lk* 8,30: »I otáza ho Ježíš« (*interrogavit*); *Lk* 22,3; *Lk* 5,22: »A když pozna Ježíš myšlenie jich« (*cognovit*).

²⁴ Mezi velmi frekventované patří zvláště slovesa *vecěti*, *jíti*, *kázati*, *zvolati*.

²⁵ Srov. např. *J* 18,22: »jeden při tom stoje z sluh, da políček Ježíšovi« (*KlemNZ*) × »stoje, da políček Ježíšovi« (*BibIO*); *J* 11,36: »Tehdy vecěchu Židé: »Aj, kterak ho milováše« (*KlemNZ*) × »Tehdy vecěchu Židé: »Aj, kterak jest jeho miloval« (*BibIO*); *Mk* 14,49: »Neb na vsáký den u vás bých, v chrámě uč« (*KlemNZ*) × »Však sem býval u vás na vsáký den, uč v chrámě« (*BibIO*).

²⁶ Srov. např. *Mk* 1,39: »I bieše káže v školách jich a ve vsí Galilei, vymietaje diábly« (*KlemNZ*) × »abych kázal v školách i po vsie Galilei« (*BibIO*).